

PRÒLEG

No ens estranyaria pas que algun lector quedés sorprès pel considerable volum i la notable diversitat temàtica d'aquesta obra, malgrat la limitació a una «terminologia geogràfica». Ens sembla que pot ésser una de les primeres impressions que fàcilment poden produir-se. Encara més sorprenent si tenim en compte que l'autor, que indubtablement té una idea ben clara de la possible magnitud de la tasca empresa i realitzada, qualifica el llibre simplement com una «aportació». D'una manera ben explícita i planera, ens ho manifesta en la seva presentació: «És evident que s'hi trobaran mancances, tant pel que fa als termes científics com pel que es fa als termes que provenen del parlar de la nostra gent».

Val la pena d'intentar escatir el perquè d'aquesta considerable quantitat de mots i termes recollits en aquesta publicació pel professor Marc-Aureli Vila. Sens dubte, arrenca, en primer lloc, de la llarga i enriquidora tasca professional del mateix autor, que ha recorregut el nostre país, que ha observat els nombrosos fets físics i humans que poden interessar-li, que ha parlat i ha comentat aquests fets amb la gent de cada contrada, que ha llegit publicacions geogràfiques i hi ha reflexionat, publicacions que ja comencen a aparèixer a Catalunya, amb un cert rigor, nombre i diversitat, al llarg del tercer decenni del nostre segle, ara fa setanta o vuitanta anys. A aquesta sensibilitat i a aquesta experiència inicials no deu ésser pas aliena la fecunda línia d'ensenyança i recerca geogràfiques que havia obert, des dels primers anys vint, el seu pare, Pau Vila.

La riquesa terminològica i conceptual del nostre autor bagué d'augmentar indubtablement durant el bon nombre d'anys passats a Veneçuela com a professor i investigador en geografia, especialment en geografia econòmica. Tot aquest bagatge geogràfic encara s'eixamplà i s'aprofundí més quan tornà a Catalunya, quan va poder recórrer-la de nou posseint ja una notable madure-

sa científica, quan va poder efectuar nombroses comparances de mots i conceptes, quan li fou possible consultar repetidament els treballs de la nova generació de geògrafs catalans, uns treballs que comencen a ésser abundosos i ben reeixits des del vuitè decenni, ara fa vint o vint-i-cinc anys.

Hem alludit breument, fins ara, al que podríem dir-ne, respecte a l'obra que tenim l'honor de presentar, les circumstàncies personals de l'autor. Però la riquesa i la diversitat real i objectiva de la terminologia geogràfica —noms comuns de fets, formes i característiques territorials, siguin realitats físiques o humanes; mots referents a descripcions o explicacions pròpies de la geografia— són fruit d'altres supòsits. Un punt de partida fonamental és la riquesa de termes i expressions que esdevenen realitat com a resultat d'una llarga i estreta permanència i relació d'una població que viu de i en un determinat conjunt de territoris, una certa contrada o un cert país.

Cal insistir, en aquest sentit, que a Catalunya tenim constància de l'arrelament d'una població que era ja o esdevindria aviat pròpiament catalana, a partir dels segles IX o X. Una població que bateja i expressa en català els fets geogràfics als quals hem alludit, siguin característics dels llocs, de les aigües o dels aires —expressió clàssica que ens plau utilitzar—, siguin processos i resultats característics de la instal·lació social o dels treballs econòmics sobre els indrets i els territoris.

Una població que era ja relativament abundant en algunes contrades en els segles abans esmentats i que es mantindrà continuadament fins avui dia. Divereses voltes hem escrit, i en aquesta ocasió hi insistim, que la percepció que Pere Gil tenia, al final del segle XVI, ara fa quatre-cents anys, del nostre país, era la d'una «Catalunya habitada». Escriu, exactament: «per ningun camí se poden caminar tres ò quatre lliguas que nos encontren viles, ò llochs ò almenys cases».

Durant la nostra centúria hem assistit i continuem assistint sovint al mil·lenari de nombrosos llocs i nuclis de població, l'existència dels quals, de vegades l'inici, queda reflectida en la documentació del segle X. Va ésser per a nosaltres emotiu —i ho aportem simplement com un d'aquests fets significatius— poder participar en el mil·lenari del monestir de Sant Benet de Bages, el primer diumenge de desembre del 1972 —gairebé mil anys, dia per dia—, amb la presència de l'abat del monestir benedictí de Montserrat, juntament amb la gent dels dos nuclis bagencs propers, Sant Fruitós de Bages i Navarcles, existents també en aquella època.

D'aquesta antiguitat i continuació de la població, en tenim molt nombroses citacions i exemples, com ens trasllueix, respecte a la primera meitat del segle IX, aquell esplèndid document sobre els nuclis dels bisbat de la Seu d'Urgell: quant a Andorra, posem per cas, apareixen ja clarament citats els noms de les sis parròquies tradicionals que es mantindran, al llarg dels segles, fins avui dia.

Així, doncs, ens trobem davant el fenomen de l'arrelament i la continuïtat d'una població durant més d'un mil·lenni, vivint i convivint en un mateix territori, parlant una mateixa llengua. Un territori, per altra banda, si bé relativament petit, força divers i variat, tant físicament —des de planes litorals i centrals fins a relleus de més de 3.000 metres d'altitud, des d'un front costaner fins a terres ponentines clarament interiors— com pels gèneres de vida, per les formes d'instal·lació i per les activitats dels homes.

L'abundància i la diversitat de mots del món rural català constitueixen realment uns fets sobresortints, com ben assajat diverses vegades de mostrar en algunes publicacions, i us preguem de perdonar-nos l'allusió a treballs propis; però aquesta és una impressió que es va eixamplant i aprofundint a mesura que els estudis i les recerques augmenten.

Sens dubte, aquesta riquesa de mots —i també, és clar, de topònims— és fruit del fet que la gent (pagesos, pastors, boscaters, pescadors o simplement «habitants», «pobladors») observen i denominen amb tota cura fets i matisos del món físic i natural, així com tot allò que, respecte a aquest món —recordem de nou la fórmula clàssica: «els llocs, les aigües, els aires»—, es refereix a les activitats i als treballs dels homes, juntament amb les mateixes tasques i circumstàncies d'un viure i un habitat localitzats.

Evoquem també altres processos socials i econòmics que potser hauran nascut en el món rural, però que posteriorment s'hauran desenvolupat en altres àrees, fins i tot en altres àmbits socials i econòmics: pobles i nuclis importants de població, camins i vies, artesanía i indústria, mercats i comerç.

Aquest origen popular d'una part dels mots geogràfics que ens poden interessar és tan sols, és clar, una de les dues grans fonts que, d'una manera directa o indirecta, han tingut les paraules i les accepcions recollides en aquest llibre que el lector té a les mans. Ens referim, ara, al fet que aquest recull lèxic es fa dins del marc d'una disciplina científica, la geografia, i que, per tant, una notable quantitat de mots procedirà més aviat —com és lògic— dels termes utilitzats pels geògrafs contemporanis en llurs treballs i publicacions.

Així, doncs, ens hem de referir a una segona gran font d'una bona part dels vocables aplegats: tot el cabal de mots i termes que evidentment procedeix dels corrents pròpiament científics, sigui de la mateixa geografia, sigui de les ciències que en podem dir afins, naturals o socials; mots i termes que els geògrafs catalans traslladaran i adaptaran a la nostra llengua, arribat el cas.

Això ens obliga a parlar, encara que sigui d'una manera ben succinta, del desenvolupament de la geografia contemporània a Catalunya. Les primeres mostres de la incorporació i l'adopció d'una terminologia geogràfica posada al dia —a part dels esforços fets ja anteriorment en algunes ciències naturals, en especial respecte a la geologia— apareixen des de mitjan segon

decenni, per part dels pocs autors interessats llavors per la nostra disciplina. Joan Palau Vera en constitueix un bon exemple inicial.

Del fet que bona part d'aquesta terminologia procedeix de corrents científics forans i de publicacions en altres idiomes, especialment del francès, tant en conceptes com en mots, se'n té una clara consciència. Quan Pau Vila dóna a llum, l'any 1926, el seu estudi comarcal sobre la Cerdanya, ho expressa amb tota claredat: «Iniciem amb aquest volum un nou gènere d'estudis a Catalunya. Nosaltres, guiats sobretot pels moderns corrents geogràfics de l'escola francesa, orientada pel malaguanyat mestre P. Vidal de la Blache...» Precisament és aquesta escola francesa esmentada la que durant uns quants decennis serà predominant entre el llavors escàs nombre de geògrafs del nostre país.

Durant aquests anys vint i trenta del segle, els geògrafs catalans, en bona part connectats amb el redreçament educatiu de la «nova pedagogia», portaren a terme una bona tasca en favor de l'ensenyament de la geografia i fins i tots de la recerca geogràfica. Tres o quatre d'ells, bons coneixedors de les nostres terres, intervingueren ben encertadament en els treballs de la Ponència de la divisió comarcal. L'any 1935 començaren les activitats de la Societat Catalana de Geografia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, precisament la institució que patrocina i publica aquesta obra.

Durant els decennis sisè i setè representaren un notable esforç, respecte a l'enriquiment i a la depuració de la terminologia geogràfica catalana, les fructíferes tasques realitzades al voltant de la Geografia de Catalunya, dirigida per Lluís Solé Sabarís. En tres volums, amb més de dos milers de pàgines en total, amb nombrosos mapes i gràfics, hom volia presentar un acurat i modern estudi geogràfic del conjunt del país i la seva gent i de cadascuna de les comarques. Representà una destacada posada al dia, en bona part ben reeixida, no sols en conceptes, informació i gràfics, sinó també en la terminologia i en la toponímia utilitzades, i comptà sovint amb l'assessorament de lingüistes ben destacats.

Més endavant, en diverses editorials i per diversos grups, en una situació de més llibertat i de més àmplies possibilitats per a la nostra llengua, foren dutes a terme nombroses tasques i obres ben decisives per a la millora i la fixació del català. Voldríem subratllar, en aquest sentit, l'ampli i profund esforç que representà, per exemple, l'elaboració de la Gran enciclopèdia catalana. Tot aquest conjunt de treballs repercuteix clarament en un gran enriquiment de la terminologia científica catalana i, no cal dir-ho, en els mots i termes utilitzats en el camp de la geografia. En referir-nos de nou concretament al llenguatge dels geògrafs, hem de subratllar un fet que ja abans hem assenyalat i que ens sembla d'una gran importància respecte a les qüestions plantejades en aquest pròleg.

En efecte, cal tenir en compte, per a arribar a definir amb claredat la situació actual quant als problemes que ens interessin, el notable despleg-

ment de la geografia a Catalunya a partir de la segona meitat del setè decenni. Encara no havien passat vint anys, a mitjan del novè, hi havia ja uns quants *collectius* de geògrafs universitaris relativament desenvolupats: dos departaments de geografia a la Universitat de Barcelona, un a la Universitat Autònoma i tres grups més reduïts i més recents a Girona, Lleida i Tarragona. No cal dir que el cabal terminològic en la nostra disciplina i en les que podem anomenar «ciències afins», naturals o socials, s'enriqueix extraordinàriament. També augmenten d'una manera considerable les relacions i influències respecte a nombrosos geògrafs estrangers i escoles geogràfiques foranes, amb el consegüent transvasament de conceptes i de mots.

Els dos grups de fets que hem anat exposant al llarg d'aquest pròleg, d'origen ben diferent, un de caràcter popular, social i espontani, l'altre científic i acadèmic, expliquen a bastament, ens sembla, la possible riquesa de la terminologia geogràfica que, en bona part, apareix recollida en aquest llibre. Potser caldria insistir encara en les nombroses publicacions geogràfiques en català que apareixen a partir del començ dels anys setanta, de caràcter ben diferent, en ocasions estrictament lexicogràfiques o enciclopèdiques, altres vegades clarament geogràfiques, però que responen sovint a objectius ben diversos: divulgadors, pedagògics, científics.

No podríem pas acabar sense remarcar de nou el meritori i considerable esforç realitzat per Marc-Aureli Vila en la preparació d'aquest llibre. En veritat representa molt de temps esmerçat en un quefer geogràfic que pot ser ben divers: recórrer les nostres terres, fer-ne comparances amb altres països, aplegar i avaluar mots i conceptes, efectuar, espigolar i contrastar lectures. De fet, l'autor va començar la tasca de preparar una terminologia de mots geogràfics catalans fa tres o quatre decennis, lluny de Catalunya i amb ganes de tornar-hi. Una certa enyorança i una certa esperança expliquen a bastament la forta empenta inicial. La il·lusió i la tenacitat han mantingut una pretesa regularitat en la feina dels primers temps, que s'ha fet més densa i contínua en els dos darrers anys. Així, hom ha arribat ara, venturosament, a la fi del treball.

«A la fi...» és un dir. Estem segurs que el professor Marc-Aureli Vila sent ja la necessitat, o la sentirà aviat, de fer-hi alguns afegitons. I cal pensar que la fecunditat d'una obra d'aquestes característiques mou i remou també la curiositat i la voluntat d'altres. Però ara comptem ja amb un treball ampli i fet amb ben diverses fonts, aplegat amb tot entusiasme i cura. En definitiva, una bona contribució a una recollida i a una anàlisi de mots i termes no sols d'interès per als geògrafs sinó també per a tots els catalans i per a tots aquells que sentin una atracció per l'estudi de la nostra terra i la nostra gent.

Sols ens resta expressar l'agraïment per l'immerescut honor que tant l'autor com la Societat Catalana de Geografia ens han conferit en demanar-nos

unes paraules nostres de presentació d'aquest llibre. Probablement, poca cosa hi hem pogut aportat; almenys hem aprofitat l'ocasió per a manifestar públicament la nostra admiració per la tasca realitzada pel professor Marc-Aureli Vila i per l'encert, per part de la Societat Catalana de Geografia, de patrocinar i publicar aquesta obra.

Abans ja insinuàvem que ara queda en mans dels geògrafs catalans, com un repte, anar culminant el contingut d'aquest llibre, cada vegada amb major amplitud, profunditat i rigor, cercant els nous termes i les noves accepcions que el desenvolupament de tota ciència comporta. D'aquesta manera, el treball, acabat, és ja un notable resultat del passat i del present, disposat a rebre noves embranzides, de cara a un futur que albirem com a extraordinàriament divers i canviant.

JOAN VILÀ I VALENTÍ

Vicepresident

Secció de Filosofia i Ciències Socials

Institut d'Estudis Catalans